

Лаврик

Полтавський державний педагогічний інститут

ім. В.Г.Короленка

Полтавський філіал Київського військового інституту

управління і зв'язку

Полтавський обласний інститут післядипломної підготовки

педагогічних працівників

Вікопомний подвиг: до 55-річчя

визволення Полтавщини від німецько-фашистських загарбників

**Матеріали регіональної наукової
конференції 22 вересня 1998р.**

Полтава-1998

УДК 947.085 (063)(477.53)

Вікопомний подвиг: до 55-річчя визволення Полтавщини від німецько-фашистських загарбників. Матеріали регіональної наукової конференції 22 вересня 1998р. – Полтава, 1998. – 48 с.

Матеріали наукової конференції висвітлюють події, пов'язані з оборонними та визвольними боями 1941-1943 рр. На Полтавщині, з відбудовою зруйнованого німецькими окупантами народного господарства краю.

Редколегія: Бака М.В., Бульба С.С., Год Б.В., Єрмак О.П.(голова), Лобурець В.Є., Матвієнко П.І., Пащенко В.О., Снігуренко В.М., Стрюк Ю.І., Черепов В.І.

Друкується за рішенням ученої ради Полтавського державного педагогічного інституту ім. В.Г.Короленка від 28 серпня 1998 року (протокол №1).

© – колектив авторів

Багато учасників описаних нами боїв заслуговують бути названими поіменно. Серед них - Д.В.Блажко, П.Г.Череватенко, І.Є.Бутенко, П.І.Карпенко, П.А.Іванников, А.Г.Гурін, П.Р.Шкарупа, М.С.Косоруков, О.С.Кудрявцев, О.П.Луговий, З.С.Тищенко, А.М.Ульянченко, Д.А.Цегельник та багато інших. Немало їх полягло на полі брані ще в ті далекі дні 1941 року.

Г.В.Лаврик

Святий обов'язок живих

Нині, коли у дослідників з'явилась можливість ознайомитися з відповідними документами в іноземних архівах, винищувальний період німецько-фашистської окупації став предметом об'єктивного дослідження українських учених. З позицій сьогодення вчені розкривають причини величезних втрат серед жителів України під час другої світової війни. При цьому увага акцентується на відповідальності за масові вбивства мирних громадян прибічниками антисемітизму та антиславізму. Тим часом друга причина загибелі мирних жителів - демографічна перебудова Східної Європи з метою створення якнайкращих умов для німецького капіталу - залишається чи не останньою "білою плямою" в історії війни в Україні. Надто фрагментарно висвітлюється ця проблема і на регіональному рівні.

Як відомо, плани використання гітлерівцями народногосподарського потенціалу поневолених країн зазнали краху, і А.Гітлер вирішив будувати свою окупаційну політику на максимальній економічній експлуатації загарбаних земель. Генеральний план "Ост", що передбачав колонізацію країн Східної Європи, базувався на тезі Гітлера: "Ці народи мають лише одне-єдине виправдання для свого існування - бути корисними для нас в економічному відношенні".

Втілення в життя цієї політики в Україні покладалося на дві окупаційні структури: рейхкомісаріат України та військову адміністрацію. У віданні військової адміністрації перебувала Лівобережна Україна, на аграрний та індустріальний потенціал якої гітлерівці покладали великі надії. Але

окупанти явно прорахувалися, бо виявилось, що колективізація істотно підірвала основні підвалини сільського господарства Чернігівської, Харківської, Полтавської, Сталінської, Сумської та Ворошиловградської областей, а більшість промислових підприємств з цієї території радянське керівництво встигло евакуювати в тил.

Зазнавши великих людських втрат на німецько-радянському фронті та стоячи перед необхідністю збільшення обсягів виробництва військової техніки, нацистська верхівка вдалася до жорстоких заходів щодо масового використання робочої сили зі Сходу в економіці рейху.

Протягом лютого - березня 1942р. в життя почали впроваджуватись зловісні програми імпорту робочих рук з окупованих територій. Особливу увагу звертали на набір кваліфікованих робітників.

Молоді українці становили основну частину так званих остарбайтерів (східних робітників), вивезених до Німеччини на роботу у фермерських господарствах та промислових підприємствах. Сподіваючись на добровільний виїзд цивільних громадян до третього рейху, німецький Центр управління по використанню робочої сили з лютого по грудень 1942р. створив в Україні 110 бюро праці, які розгорнули широку агітаційну кампанію, закликаючи місцеве населення вербуватися на роботу до Німеччини. Однак у квітні 1942р. зі 100 тис. осіб, що згідно з першою акцією мали прибути на підприємства Німеччини, фактично прибуло лише 17 тис.

"Трудова мобілізація" зустрічала опір серед населення. Одна з листівок, виданих підпільниками на Полтавщині в 1943р., повідомляла: "Гитлер - людоед увозит наших сыновей и дочерей в Германию. Саботируйте! Товарищи! Не верьте хорошей жизни в Германии. Германия накануне краха. Не являйтесь на биржу труда! Скрывайтесь! Скоро будем свободны!"

Зрештою, зрозумівши безперспективність добровільного вербування робочої сили, гітлерівська адміністрація вдалася до випробуваного

методу - насильства. В квітні 1943р. насильницька мобілізація охопила осіб 1924 і 1925 років народження. На початку вересня 1943р. головне економічне управління "Південь" здійснювало уже депортацію жителів 1926-1927 років народження. Особливих втрат при цьому зазнали великі міста та райони активних партизанських дій. З початком 1943р. захоплених у цих районах осіб почали направляти в основному в концтабори, де сповідувався принцип "знищення працею". Жахливою трагедією для 175 тис. жителів Полтавщини стала їх примусова депортація.

А всього з українських теренів до Німеччини та інших країн вивезли від 2,4 до 2,8 млн. мирних громадян, що становило трохи менше 50% всіх депортованих нацистами радянських людей.

Не всі вони повернулися на Україну... На 1 березня 1946 року було репатрійовано (повернено з Німеччини та інших країн) 1650343 українці (1190135 цивільних осіб і 460208 військовополонених), а 144934 українці залишилось за кордоном з різних причин. Вони склали 32,1% "другої еміграції".

В пам'ять багатьох назавжди врізалася сталінська теза, що всі полонені і поневолені зрадники. Тяжко було пристосовуватися на чужині цим сьогодні респектабельним дамам, батькам поважних сімейств. Але тужачи за рідною землею, вони уявляли і тих нещасних побратимів-невільників, які, повернувшись додому, гинули на шахтах Донбасу, "спокутуючи вину" за роботу на рейх, або все життя поневірялися з тавром зрадників.

Тільки останнім часом, досліджуючи події другої світової війни на основі джерел, історики відзначають, що народ України став жертвою не лише агресії і нещадного нацистського геноциду, але й внутрішніх обставин, яке склалося внаслідок тоталітарної сталінської системи.

Такий підхід дозволить нам з'ясувати справжні розміри трагедії українського народу в роки другої світової війни. Пам'ятати про полеглих - святий обов'язок живих.

Зміст

Від редколегії	3
В.М.Баранов, П.Д.Правденко. Вічно жива пам'ять	4
О.М.Мельников. Оборонні бої військ Південно-Західного фронту проти гітлерівців на Полтавщині влітку - восени 1941 року	6
Б.В.Год, В.Є.Лобурець. Бойові дії зведеного полку Полтавського тракторного училища в період Великої Вітчизняної війни серпень-вересень 1941 року	9
Г.В.Лаврик. Святий обов'язок живих	13
В.І.Черепов. Бойові дії по визволенню Полтави	16
Ю.І.Стрюк. Виховна робота по зміцненню бойового духу у військ, що визволяли Полтаву	19
О.П.Єрмак. Маловідома сторінка історії війни	21
М.В.Бака. Полтава у перші роки після звільнення	24
В.Ф.Оснач. Трудовий подвиг фронтників	28
І.Ю.Легенький. Пам'ятаємо вічно і поіменно	31
І.С.Балаян. І ожили тисячі імен	33
Ю.В.Волошин. Періодична преса Полтавщини 1941-1943 років як джерело дослідження проблеми відродження православної церкви	36
Ю.В.Вільховий. Відбудова народного господарства Полтавщини у публікаціях місцевої та республіканської преси (1943-1944 роки)	39
О.П.Коваленко, А.В.Лисенко. Письменники Полтавщини у роки Великої Вітчизняної війни	42
Довідки про авторів	46
Зміст	48

Здано в набір 22.01.99. Підписано до друку 15.02.99.

Умов. друк.арк. 2,1 Тираж 100 екз.